

Collage: SWJ/Grafisk Himmel

Når børn påvirker deres familie religiøst og oprindelseslandets kulturelle tradition bliver religion i Danmark

Af Mustafa Kemal Topal

Hvad er baggrunden for, at nogle indvandrerbørn bliver mere religiøse end deres egne familier – på trods af at familierne ikke deler deres børns stærke religiøsitet?

Forfatteren ser i sin kurdiske omgangskreds, at det i højere grad er børnene, der påvirker deres familier religiøst, end omvendt.

Flygtninge, indvandrere, deres efterkommere og etniske danskere¹⁾, der konverterer til Islam, er årsagen til at Islam i løbet af de sidste 15-20 år er blevet Danmarks næststørste religion efter Kristendommen. Antallet af indvandrere og flygtninge i Danmark er steget markant siden begyndelsen af 1980'erne, hvor den første generation indvandrere begyndte at hente deres familier til Danmark (Christiansen, 2006:85). Dette var et tegn på, at indvandrere havde en forestilling om at bosætte sig permanent i Danmark (Simonsen, 2006:115, Topal, 2007). Men samtidig eksisterede håbet om at rejse tilbage stadig i familiernes livsindstilling og i deres fremtidsplaner (Topal, 2007). Det kommer til udtryk, idet indvandrerfamilier generelt har bibeholdt deres traditioner og kultur fra oprindelseslandet, mens de har opholdt sig i Danmark. De har videregivet deres sprog, kultur, tradition og religion til deres børn, nøjagtig som alle familier også gør.

Jørgen Bæk Simonsen mener, at årsagen til at mange etniske minoritetsbørn har stærke rødder i islamiske bevægelser, skal findes i, at familierne sørger for, at deres børn følger i deres fodspor (Simonsen, 2006:118-121). Hvis denne påstand skulle være holdbar, skulle sekulariserede familiers børn ikke være at finde i islamiske bevægelser. Det vil sige, at logikken i påstanden ikke kan forklare, hvorfor nogle sekulariserede familiers børn bliver mere religiøse end deres egne forældre.

Jeg udelukker ikke, at familien kan have en afgørende betydning for

deres børns valg, men samtidig mener jeg, at denne forklaring ikke er tilstrækkelig til at beskrive hele billedet. Hvordan skal det for eksempel forstås, at etniske minoritetsfamilier er begyndt at være mere religiøse på det seneste? Det jeg ser i min kurdiske omgangskreds er, at de familier som har børn indenfor islamiske bevægelser har været ligeså sekulariserede som etniske danske familier, indtil deres børn er begyndt at blive mere religiøse. I denne artikel ønsker jeg derfor at arbejde ud fra en ny antagelse, nemlig at det i højere grad er børnene, der påvirker deres familier religiøst, end omvendt. Ydermere er der forskel mellem den religion, familien havde med fra oprindelseslandet, og den religion som unge efterkommere af indvandrere dyrker og samtidig ønsker, at deres familier også skal bekende sig til. Religionen som familierne tager med fra oprindelseslandet er ofte ikke mere end blot en kulturel tradition, mens den form for Islam i Danmark, som unge etniske minoriteter dyrker, også tilbyder dem en mere grundlæggende religiøs identitet og mening. Der er opstået en ny populær islamisk strømning blandt etniske minoritetsbørn, der gør det nødvendigt for deres familier at forholde sig til, uanset om de er tilfredse med det eller ej. Derfor vil hovedspørgsmålet i artiklen være, hvad der ligger til grund for, at etniske minoritetsbørn bliver mere religiøse, når deres familier selv er sekulariserede?

Jeg vil tage udgangspunkt i min egen familie og herudfra prøve at finde svar på, hvordan og hvorfor etniske minoritetsbørn bliver religiøse, og hvordan de samtidig gør deres familier mere religiøse. I starten af artiklen søger jeg at beskrive problematikken, idet jeg mener, at dette er et nyt emneområde. Derfor er det nødvendigt at have en nuanceret beskrivelse til at danne grundlag for en analyse. Jeg vil også komme med nogle eksempler på, hvordan den nye bevægelse og dens subkultur generelt opfattes af etniske minoriteter i lokalsamfundet. Artiklen er bygget op omkring tre søstres²⁾ liv i Danmark. De har haft forskellige livsvilkår, men alle bekender sig nu til den samme religion.

Søster et, Zilan³⁾

Zilan blev gennem familiesammenføring hentet til Danmark fra Tyrkiet sammen med sine fire børn i 1998. Det ældste barn var på daværende tidspunkt 15 år, mens den yngste var 6. Zilans mand kom til Danmark allerede i 1970, da han var 18 år gammel. Derfor har han på mange måder tilpasset sig godt til det danske samfund. For eksempel taler han flydende dansk. Familien har haft forskellige konflikter i starten efter familiesammenføringen. Det var svært for børnene at tilpasse sig livet i Danmark, og at forholde sig til en far, de kun havde set få gange hver sommer. Børnene kom til Danmark fra byen Konya, hvor de gik i en privat skole. Derfor kunne de tale engelsk, og de var opvokset i en bykultur til forskel fra andre børn, der kom til Danmark direkte fra landsbyer. Selvom faderen på mange måder var dansk i sin livsstil, var han også patriarkalsk. Men hans traditionelle mentalitet var usynlig for andre og svært at gennemskue, idet han stort set levede alene i Danmark. Efter at have hentet sin familie herop, forestillede han sig, at børnene ville leve efter hans regler og autoritet. Men de kloge børn blev med tiden en trussel mod hans patriarkalske autoritet ved at nægte at gøre, hvad han sagde og satte spørgsmålstejn ved hans ordrer. Derfor var det også svært for faderen at acceptere børnene, som de var. Ifølge Ari, det næstældste barn i familien, var den periode meget hård, idet han skulle kæmpe for at vænne sig til mange nye ting, samtidig med at han også skulle lære dansk.

Konflikterne i familien er ikke kun karakteristiske for Zilans familie. Mange etniske minoritetsfamilier oplever sådanne problemer, efter at de er blevet genforenet i Danmark. Det er ikke så let at beskrive konflikternes art, idet der er mange forskellige paradokser, der interagerer med hinanden. For det første opstår konflikterne som generationskløfter – især ved spændingen mellem faderen og sønnen. Jeg ved også fra mit forhold til min egen far, hvor svært det er for en patriarkalsk far at overlade familiens autoritet til sin søn. For det andet anvender fade-

ren traditioner, ligesom Zilans mand har gjort, for at beholde kontrollen over familien. Det interessante her er, at faderen, som har været meget sekulariseret og dansk i sin livsstil, alligevel læner sig op ad traditioner og kulturelle normer fra sin etniske oprindelse. For det tredje er den problematik, der opstår når familien atter samles, af stor betydning. Da moderen og børnene ikke har levet sammen med faderen før de kom til Danmark, undtagen under faderens korte sommerferier, oplevede de en anden udvikling end faderens. For hustruen er det måske ikke så vanskeligt at vænne sig til manden og livet i Danmark, fordi hun er en voksen person, som har kendt sin mand længere end sine børn. Hun oplever derfor ikke sammenstødene i familien på samme måde, som hendes børn oplever dem. Da hustruen er hjemmegående i Danmark, oplever hun heller ikke de vanskeligheder, som børnene møder til dagligt i det danske samfund. Det bliver også vanskeligt for faderen at tilpasse sig til det nye liv, der er opstået efter familien er sammen igen, idet han ikke længere kan leve det liv, som han har vænnet sig til gennem 30 år.

I mange tilfælde resulterer de ovennævnte konflikter i, at børnene søger tilflugt andre steder og i andre fællesskaber. Dette sker især når de er identitetssøgende og stræber efter at finde meningen med livet. Som Bauman beskriver det; *"Vi savner fællesskabet, fordi vi savner sikkerhed, en størrelse, der er afgørende for et lykkeligt liv, men som vores verden i stadig ringere grad formår at tilbyde og efterhånden kun modvilligt stiller os i ud-sigt"* (Bauman, 2002:143).

Rodi bliver praktiserende muslim⁴⁾

Rodi er den tredje ældste søn i familien. Men han var den første, der blev praktiserende muslim. Måske var Rodi ikke selv klar over, hvor meget hans valg ville ændre familiens fremtid og omgivelser. Faderens reaktion på Rodis valg var meget hård. Han insisterede på, at Rodi skulle lave noget mere fornuftigt end at bede til Gud og gå i moské. Rodis valg var også en stor overraskelse for hele slæg-

ten. Ingen havde forventet, at han ville blive ved med at være troende og dagligt opfylde alle de krævende ritualer, der skal til for at være en fuldkommen muslim.

Islam har ikke stærke rødder i landsbyen, hvor de forskellige familier i min slægt kommer fra. Selvom byen Konya er kendt for at være den mest religiøse by i Tyrkiet, er de få landsbyer hvor kurderne bor meget sekulariserede. Unge mænd vælger primært de socialistiske og kurdiske bevægelser. Når unge i deres teenageår flytter direkte til Danmark fra landsbyen, er det uden væsentlig påvirkning fra det religiøse miljø i Konya, hvor den islamiske livsstil er meget dominerende.

Samtidig anser landsbyens folk det som uvidende og primitivt, hvis nogle unge mænd er praktiserende muslimer. Landsbyens folk benægter ikke Guds eksistens og Islam som den helligste religion, men de mener ikke, at livet bør leves efter islamiske værdier og normer. Islam er en del af livet, de traditioner og den kultur, der præger deres livsstil og børneopdragelse. Det er mest de ældre, der er religiøse, mens de yngre nøjes med at holde Ramadan, give almisse, og måske tager de en gang imellem til fredags bøn. Næsten ingen læser Koranen eller kan arabisk for at kunne læse den. Folk kan gengive nogle skrifter udenad, men de har ingen anelse om, hvad de betyder, fordi de ikke kan forstå arabisk. På den baggrund har familierne ikke nogen forventning om, at deres børn skal være mere religiøse end de selv er.

På baggrund af det ovennævnte var det svært for faderen at acceptere Rodis valg, da faderen selv, ligesom de fleste af landsbyfolkerne, holder afstand til Islam. Han forsøgte på forskellig vis at gøre alt for at stoppe Rodi. Trusler, skænderier og risikoen for at blive smidt ud hjemmefra var en del af Rodis liv i en periode, mens moderen forsøgte at mægle mellem faderen og sønnen. Hun prøvede at beskytte sine børn mod faderen og forhindre at familien blev splittet. Moderen var ikke praktiserende muslim dengang. Hun bar tørklæde, men ikke fordi Allah siger, at kvinder skal dække deres krop.

Årsagen til at mange etniske minoritets-

kvinder bærer tørklæde er ikke kun islamisk, men også kulturel (Christiansen et al, 1994:8; Bektovic, 2003:162). Kvinder i den omtalte provins begynder først at bære tørklæder, når de er omkring 30 år gamle. De vælger tørklædet, fordi de mener, at det ikke er pænt at gå rundt med hår, der ikke er tildækket. Selvom opfattelsen af at dække over sin krop, og derved håret, stammer fra Islam, følges det også af "ikke troende" kvinder. Mange kvinder tager tørklædet på, fordi de har set deres mødre og andre kvinder bære det. Det er mere en kultur blandt traditionelle kvinder, fordi tørklædet også bliver et tegn på, at kvinden ikke længere er ung. Når en ung kvinde bliver over 30 år gammel vil de ældre kvinder derfor, direkte eller indirekte, signalere til hende, at det er på tide, at hun tager tørklædet på.

Ifølge Ari har Rodi ændret sig markant efter at han begyndte at være praktiserende muslim. Han begyndte at respektere andre mere, end han havde gjort før. Han var som en engel blandt mennesker. Han begyndte at stå op kl. 5 om morgenen for at bede. Han mediterede, levede efter Koranen og udforskede Islam. På den måde begyndte Rodi med tiden at påvirke andre med sin nye adfærd.

Ari bliver praktiserende muslim

Rodi blev et forbillede for Ari og andre medlemmer af familien. Moderen begyndte også så småt at blive praktiserende muslim ligesom Ari. Ari mener, at han og hans lillebror har lært deres moder meget. Derfor henvendte faderen sig til andre for at få støtte, da han ikke følte, at han selv kunne håndtere situationen. Slægten begyndte derfor at blande sig i familiens interne anliggender. De støttede faderen i, at børnene skulle stoppe med at være praktiserende muslimer, men samtidig skulle faderen ikke blande sig for meget i børnenes liv. Ifølge Ari forsøgte faderen med alle midler at stoppe den nye udvikling i familien; *"Min far har altid blokeret vores udvikling og de ideer vi kommer med, fordi han var klar over, at det, han vidste om dansk kultur og hans danske livsstil, ikke hang sammen med*

det, som vi gerne ville. Han var også bange for at tage ansvaret for forandring. Han ønskede derfor, tingene skulle blive, som de var. Slægten og naboer har også udnyttet ham mod os".

Slægten begyndte at isolere familien, da de ikke kunne stoppe de unges religiøse udvikling. Dels fordi de var bange for, at deres egne børn ville gå i Rodis og Aris fodspor, og dels fordi de ikke kunne forstå, hvorfor man skulle have en islamisk livsstil i Danmark, når man havde alle muligheder her for at kunne leve et mere moderne liv.

Venerne, hvoraf de fleste af dem var fætre, begyndte at tage afstand fra Rodi og Ari. Ari beskriver det således; *"Jeg har det godt med at være muslim i Danmark. Men for nogen er det svært at se mig som muslim. Jeg har mistet nogle venner, for der er noget vi ikke er enige om, efter jeg er blevet muslim. Men jeg har også fået nye venner i stedet for dem".*

Det har ikke været let for Ari at være praktiserende muslim. Han har vaklet meget frem og tilbage i forhold til sin religion, idet han ikke var sikker på, at han kunne leve op til Koranens idealer. Men i dag lever han efter de fem islamiske grundregler, som kræves for at være en god muslim. Dette kan man også høre gennem den måde han taler på, idet han regelmæssigt inddrager citater fra Koranen. Ari mener, at hans bevæggrund for at vælge Islam også er baseret på at gøre sig klar til det næste liv. Ifølge Ari er Islam den eneste religion som Allah accepterer. Derfor valgte Ari at bekende sig til Islam i stedet for Kristendom. Islam er ikke bare en religion. Islam er også et liv, der skal udfyldes og som tilbyder en identitet og mening med livet.

Polariseringen i Zilans familie nåede et højdepunkt, da storbroderen ønskede at gifte sig med en kvinde, som bar slør. Faderen sagde, at han aldrig ville acceptere det, og at det ville blive over hans lig. I starten var det også svært for moderen at acceptere ægteskabet, idet kvinden havde været gift før, og hun havde et barn fra det tidligere ægteskab.

I det kurdiske samfund bør en mand udelukkende gifte sig med en kvinde, som ikke har været gift før. Derfor foretrækker mænd

at gifte sig med en som er jomfru. På baggrund af dette er det utraditionelt og samtidig overraskende, hvis en ung mand gerne vil gifte sig med en kvinde, som har været gift før. Dette kan kun ske i særlige tilfælde; for eksempel, hvis manden også har været gift før, eller hvis manden psykisk eller fysisk ikke er rask, eller hvis manden er meget fattig etc.⁵⁾

Ingen af de ovennævnte årsager var gældende for storebroderen. Men moderen begyndte stille og roligt at ændre sin holdning, ligesom hun ændrede sin påklædning, og begyndte at kæmpe sammen med sin søn imod sin mand. Årsagen til hendes holdningsændring var, at Islam siger, at alle skal behandles ens lige gyldigt hvem de er, og hvor de kommer fra. Derfor kunne sønnen gifte sig med hvem som helst, hvis bare kvinden var muslim. På den måde prioriterede hun den islamiske moral over den traditionelle. To års kamp endte med, at sønnen fik lov til at gifte sig med den kvinde, som han var forelsket i. Til sidst tabte faderen kampen, da han ikke kunne stoppe Rodi, som gerne ville rejse til et andet land i Europa for at uddanne sig til imam. Rodi skal være fire år i udlandet for at færdiggøre sin uddannelse til imam.

Søster to, Berfin

Berfin var en af de første kurdiske minoritetskvinder i Danmark, som kom hertil fra landsbyen i Konya. Hun kom til Danmark i 1976, mens hendes lillesøster Viyan kom i 1978. Begge familier boede også sammen i starten, da de ikke havde råd til at bo hver for sig. Selvom Berfin kun havde gået et par år i folkeskole, var hun en ung kvinde i 20'erne, der hurtigt lærte lidt dansk og tilpassede sig godt til Danmark. Hun tog nederdel og bukser på og tog sit tørklæde af i bestemte situationer; for eksempel når hun skulle på arbejde eller ud i offentligheden. Hendes mand forhindrede hende ikke, idet han var meget sekulariseret og åben for, at hans kone skulle tilpasse sig det danske samfund. Berfin var ikke praktiserende religiøs dengang, men var traditionel muslim. Det vil sige, at

hun ligesom mange andre på hendes alder troede på Gud og holdt Ramadan, men Islam havde ikke en direkte indflydelse på hendes hverdagsliv og hendes børns opdragelse. Berfins tilknytning til Islam har stort set været begrænset, indtil søsteren Zilan kom til Danmark. Men hendes interaktion med det danske samfund blev mindre, da der med tiden begyndte at komme flere familier fra samme provins til Danmark. Hendes nederdel blev længere og længere, samtidig med at hendes tørklæde blev til et slør.

Kawa bliver praktiserende muslim

Da Zilan kom til Danmark, begyndte hendes familie at tilbringe meget tid sammen med Berfins familie, idet deres mænd også var fætre. Berfin har været en stor hjælp for Zilan i forhold til at tilpasse sig livet i Danmark. Berfins eneste søn Kawa blev med det samme gode venner med sine fætre, Ari og Rodi, og havde nu fået mulighed for at komme væk hjemmefra. Han havde levet et meget isoleret liv, inden de blev venner. Han havde ikke mange venner, og faderen var ikke så glad for, at Kawa altid var hjemme efter skole. Derfor pressede han Kawa ud på gaden, da han var omkring 15 år, med forventninger om, at han kunne skabe sig mere viden om livet på gaden. Men faderens ugennemtænkte forsøg resulterede i, at Kawa kom ind i gadebänder, hvor han også begik kriminalitet. Men da han var en fornuftig dreng, kom han hurtigt ud af gadebänderne igen. Støtten fra slægten, og de par måneder han tilbragte sammen med bekendte i landsbyen i Konya, har hjulpet ham meget.

Kawa beskriver sig selv som have været søgende siden sine teenageår. Islam har været et af de emner, der har fanget hans opmærksomhed en gang imellem. Ifølge Kawa har han indirekte været med til at rette Rodi mod Islam. ”Jeg var meget identitetssøgende dengang. De sortes historie; deres hip hop musik og deres forskelsbehandling, minder på mange måder om indvandreres historie i Danmark. Jeg er vokset op i et ghetto område, og derfor var hip hop meget givende for mig. Den

hjælp mig til at forstå mig selv. Men alt i hip hop er ikke godt. Hip hop opfordrer til kvinde-mishandling, hvilket islamisk kultur tager afstand fra. Samtidig opfordrer hip hop folk til vold. Det er heller ikke acceptabelt. Islam siger, at man ikke må slå sin kone. ... Rodi fik noget af mig. Han koncentrerede det og gav det tilbage til mig igen”.

Kawa havde givet sin kærlighed til hip hop videre til Rodi. Med tiden samlede Rodi måske Danmarks største hip hop samling. Gennem den musik fandt han vejen frem til Islam. Ifølge Kawa skete det hele pludseligt for Rodi, ”... som et klik, men nogle andre nye venner Rodi havde mødt tog også fat i ham og tilbød ham et alternativ til hip hoppen, hvilket også havde stor indflydelse på Rodis valg”.

Ligesom Ari blev Kawa også påvirket af Rodi, og den udvikling Rodi gennemgik. Han har også været vaklende i forhold til at være praktiserende muslim. I dag er det Kawa og moderen, der er praktiserende muslimer i familien. Faderen er meget utilfreds med sin søns beslutning. Han beskylder også moderen for at være skyld i den udvikling Kawa har gennemgået, idet moderen lytter til sin søn og gør, som han siger. Faderen mener ikke, at religion har en plads i den moderne verden. Derfor har han også gjort meget for at stoppe sin søn. Faderen mener ikke, at Kawa var interesseret i Islam, før Zilans familie kom til Danmark. Derfor gik han i alliance med Zilans mand for at stoppe deres sønners interesse i Islam, men uden held. Samtidig mener faderen, at Kawa begyndte at være mere religiøs efter at han brød med sin forlovede. Faderen mener, at Kawa fandt tilflugt i Islam og dets netværk i Danmark, da han ikke havde en kæreste og var arbejdsløs. Kawa skjuler ikke, at de ovennævnte faktorer har påvirket hans interesse for Islam. Men han mener ikke, at de alene har været årsagen til det.

Søster tre, Viyan

Som tidligere nævnt kom Viyan til Danmark i samme periode som Berfin. Men Viyan var mere ambitiøs end Berfin; Viyan prioriterede

sine børns uddannelse og tilpasning til det danske samfund frem for alt. Det endte med succes, hvor familiens tre børn gik i gymnasium, og to af dem har taget en videregående uddannelse. Samtidig var Viyans families livsstil meget anderledes end Berfins familie, idet Viyan havde inddraget meget af den danske kultur i børnenes opdragelse og familiens levemåde. Derfor blev hendes familie på mange måder bedre integreret i det danske samfund end Berfins. For eksempel fejrede Viyan børnenes fødselsdag med en fødselsdagsfest, hvilket kurdere normalt ikke gør. Familien prøvede at være sammen juleaften bare for hyggens skyld. De fejrede nytår med vin og champagne på bordet osv. Familien var også sekulariseret på mange andre måder. Faderen, som taler flydende dansk, sagde for eksempel altid, at han ikke ville være imod, hvis hans børn gerne ville gifte sig med etniske danskere, når den tid kom. Men da familiens yngste søn Medya ville flytte sammen med sin danske kæreste opstod der problemer. Faktisk kæmpede familien mod Medya for at få ham på andre tanker, indtil han endelig slog op med kæresten. De kunne alligevel ikke acceptere det. Medya forsøgte at følge familiens ønsker, men endte alligevel altid hos kæresten igen. For at gøre en lang historie kort; et par år med den slags konflikter endte med, at Medya til sidst flyttede hjemmefra. Det var en sorgfyldt dag for forældrene. De kunne ikke acceptere det, og hvordan skulle de forklare det til slægten? Slægten var tavs. De vidste det hele, men ingen turde snakke med familien om det, fordi det var noget skamfuldt. Moderen græd meget over situationen, og faderen besøgte først sin søn efter mange måneder. Moderen trøstede sig med, at sønnen ville vende tilbage en dag og fortryde det hele. Men det gjorde Medya ikke, og efter et stykke tid ville han forloves med kæresten. Da indså familien, at forholdet var seriøst. Familien fortrød, at de ikke bortgiftede Medya igennem et arrangeret ægteskab, ligesom de havde gjort med storbroderen. Den sekulariserede og meget danske familie begyndte at blive mere traditionel, da de skulle forhandle med kærestens

familie om, hvordan brylluppet skulle holdes. I den periode begyndte moderen at gå i moskeen i lokalområdet, hvor hun fandt hjælp i Islam. Hun begyndte at være mere sammen med søstrene Zilan og Berfin. Efter brylluppet begyndte hun at stramme op for reglerne i hjemmet. Blandt andet opfordrede hun sin mand til at undlade at drikke alkohol på arbejdet, før han skulle hjem. Mænd skulle ikke længere drikke alkohol i hjemmet, når de skulle spille kort osv.

Forstærkende momenter.

Tro eller religion?

I brugen af begrebet Islam forstås generelt både religion og kultur (Bektovic, 2003:161). Men der er en tydelig forskel mellem, hvordan den ældre generation af etniske minoriteter og den nye/unge generation etniske minoriteter opfatter religion. Den ældre generation opfatter først og fremmest religion som en kulturel tradition, mens den unge generation opfatter religion som en livsstil, identitet og ideologi. Den ældre generation ser religionen som en del af deres kultur og traditioner, som de skal beholde og videregive til deres børn. Det er kun få voksne, der har læst Koranen eller bøger, der fortæller, hvad Islam er. Deres viden om Islam er meget begrænset. Der er heller ikke nogen forventning eller ydre krav fra omgivelserne om, at man skal være religiøs eller praktiserende muslim. Når religion ikke er en integreret del af livet, og når den ikke er mere end en kulturel tradition, kommer man væk fra den med tiden. Det er hvad man også kan se hos den første generation af indvandrere, som har en meget sekulariseret livsstil – ligesom etniske danskere.

Men hos den yngre generation af etniske minoriteter er religion ikke bare en kulturel tradition, ligesom det heller ikke er op til den enkelte at fortolke, hvad det vil sige at være muslim (Schmidt, 2003:70). Da familien ikke ved meget om religion, har den unge generation ikke fået så meget viden om religion fra deres familie. Derfor er opfattelsen, at den ældre generation gør den nye generation reli-

giøs eller opfordrer dem til at gå i deres fodspor, ikke helt korrekt. Forskningsprojektet, ”*Det frigørende tørklæde?*”²⁶⁾ viser, at unge etniske minoritetspiger først begynder at tage tørklæde på, når de er omkring 10-12 år, selv om det er diskutabelt, hvorvidt deres valg er bevidst. Det vigtigste, som rapporten viser, er at de unge piger selv har truffet valget om at tage tørklæde på. Forskellen i det ovenstående i forhold til tidligere antagelser er, at undersøgelsen viser, at unge etniske minoriteter selv træffer et valg. Unge finder selv vejen til religion, når de prøver at finde deres oprindelige rødder; når de bliver bevidste om, at de er anderledes end etniske danskere. Familien og omgivelserne er ikke alene afgørende, og i mange tilfælde styrer familien slet ikke børnene mod Islam.

Religion bruges som en kategorisering for at positionere sig i forhold til de fremmede (Bektovic, 2003:163), for eksempel de etniske danskere. Det at være muslim bliver til en reference, når den enkelte eller familien mødes med det danske samfund (Simonsen, 2006:118). Det vil sige, at unge etniske minoriteter selv finder vejen og interessen for Islam i mødet med danskerne. Unge giver udtryk for, at deres bevidstgørelsesproces starter med en ”at vågne op” fortælling, hvor de begynder at forstå Islam i en anden betydning end tidligere (Christiansen et al, 1994:22). Derfor er det vigtigt også at være opmærksom på hvilke årsager i samfundet, der kan være medvirkende faktorer til at unge etniske minoriteter bliver praktiserende muslimer. Kan forskelsbehandling være en af disse årsager? Hvordan skal man ellers forstå unge etniske minoriteters interesse i Islam, når deres familie ikke dyrker religionen særlig meget, og når de unge etniske minoriteter ikke bliver undervist i Islam i det danske uddannelsessystem? Man kan måske finde svaret i Aris forklaring om sit valg; ”*Hvis danskere også var muslimer og ikke undervurderede indvandrere og forskellen mellem danskere og muslimske indvandrere ikke var tydelig, ville mit valg måske være anderledes*”. Aris forklaring understøtter Stuart Halls teori om, at man ikke bliver bevidst om sin iden-

titet i samspil med dem, som man ligner i udseende, men i stedet gennem mødet med den signifikante anden (Hall, 1991).

Til forskel fra den ældre generation er den unge generations viden om religion mere dybtgående og detaljeret, og derfor fremstiller de deres opfattelse af Islam som en "rigtig Islam" (Christiansen et al, 1994:31). De unge etniske minoriteter benytter konstant referencer fra Koranen og profeten, når de taler. De beskylder samtidig den ældre generation for at have en tro, som er baseret på uvidenhed og på at blande kultur og religiøsitet sammen. Unge etniske minoriteter har tilegnet sig en argumentationskultur gennem uddannelsessystemet i Danmark, hvor de er blevet mere bevidste om, at man ikke skal tage tingene for givet, men benytte sin fornuft. Derfor opfatter de selv efterhånden deres religion som en sand religion, mens de opfatter de ældres religion som en tradition. På baggrund af dette, opstår der tit en dobbelt positionering hos unge, som Johansen peger på. Unge vil gerne udvikle en sand islamisk adfærd både i forhold til deres familie og det danske samfund (Johansen, 2002).

Når unge etniske minoriteter lærer mere om deres oprindelseslands religion, begynder de også at ændre deres families holdning til religion. Dette gælder først og fremmest for deres mødre. Kawa beskriver det således "... *min mor har givet mig en tro, hvor jeg har givet hende en religion*".

De unge etniske minoriteter har store muligheder for at undersøge deres rødder dybere. Deres forældre kan i mange tilfælde ikke gøre det, fordi de er analfabeter eller knapt kan læse og skrive. Nye transnationale og globale muligheder, for eksempel Internettet og satellit-tv, giver de unge efterkommere af indvandrere nye muligheder for at kommunikere med andre unge i Europa og i muslimske lande, hvor de kan lære mere om deres oprindelige rødder (Galal, 2003:93; Jacobsen, 2003:109). Den nye bevidsthed om Islam og ønsket om at viderebringe dens budskab har i de sidste 10-15 år ført til, at der er opstået forskellige muslimske ungdomsorganisationer som spiller en platformrolle for unge i forhold

til at definere sig selv i forhold til det danske samfund (Schmidt, 2003:51). Unge muslimer er samtidig blevet bedre til at udtrykke deres meninger og finde deres plads i det danske samfund (Sheikh et al, 2003:269).

Positionering i Danmark

En anden konflikt mellem den ældre generation og den yngre generation af etniske minoriteter, som man tydeligt kan se især i relationen mellem far og søn, er hvor den yngre generation beskylder den ældre generation for at give slip på deres rødder for bedre at kunne tilpasse sig det danske samfund. Første generationsindvandrere har betragtet livet i Danmark som midlertidigt. Derfor var det ikke deres hensigt at fokusere på, hvordan de kunne bringe deres kultur, religion osv. til Danmark. De havde ikke til hensigt at gå dybere i interaktion med det danske samfund (Simonsen, 2006:115; Topal, 2007:47). Det vil sige, at for dem handlede integration primært om at undgå konflikt med det danske samfund. Derfor har de prøvet at være usynlige og at ligne etniske danskere gennem deres livsstil for at minimere forskellen mellem dem og etniske danskere.

Dette faktum har senere vist sig at være misvisende, når man begynder at sammenligne den første generations integration med den anden generations, hvor man påstod, at integration ikke lykkedes eller har været problematisk for den anden generation. Men her er man ikke opmærksom på, at den første generations integration ikke var en "rigtig" integration, selvom mange af dem taler flydende dansk. De kom til Danmark, da de var i tyverne, hvor de allerede havde en identitet og klare forventninger til Danmark. Derimod er de unge etniske minoriteter kommet til Danmark i barndoms- og teenageårene, eller er født her. Disse unge er således vokset op i en anden kontekst med flere sprog, en blandet kultur og en anden religion end deres forældre og etniske danskere. Derfor har integrationen en anden betydning for dem, end den har haft for deres forældre. Mange unge etniske minoriteter er faktisk

skeptiske overfor ordet integration, og de ligestiller integration med assimilation eller med at være som de etniske danskere. Men samtidig føler de sig som en del af Danmark, blot som en social gruppe, der har andre normer og værdier end de etniske danskere. Her er der en tydelig forskel mellem de to generationer i forhold til, hvordan de skal positionere sig. De unge vil leve synligt i Danmark, hvor de har stærke rødder og kan vise de etniske danskere, at de ikke er afhængige af dem. De ønsker at vise, at de har en anden livsstil og mentalitet – en mentalitet som de kan leve efter og som er et alternativ til den, som det danske samfund tilbyder. Derfor leder de efter deres oprindelige rødder for at finde et fundament eller et ståsted, hvor de kan tage ansvar for at være efterkommere af indvandrere og for at have en anderledes baggrund i Danmark. De mener, at den første generation var bange for at tage dette ansvar for ikke at komme på tværs af etniske danskere.

Den nye populærkultur

Den globale udvikling og dens konsekvenser har været medvirkende årsager til at skabe et behov for at søge nye måder at organisere sig, hvor etnicitet og religion spiller en afgørende rolle (Bech et al, 2005:9). De nye islamiske tendenser blandt unge etniske minoriteter skaber en subkultur, hvor der opstår nogle nye normer og værdier, som ikke bare er på tværs af de etniske danskere, men som også bryder med den eksisterende moral og kultur indenfor det samfund, hvor de unge selv stammer fra. Den nye subkultur skaber utilfredshed blandt de unge etniske minoriteters egne familier og slægter. Dette kom til udtryk i Zilans familie, hvor den ældste søn blev gift med en kvinde, der havde været gift før. De andre familier i slægten var også utilfredse med dette ægteskab, idet de frygtede, at deres egne børn måske ville blive influeret til at foretage lignende valg.

Andre eksempler på den nye subkultur, som skaber utilfredshed hos familier med etnisk minoritetsbaggrund, er de unge mus-

limske piger, der ikke vil give hånd til fremmede mænd; unge mænd, der ikke vil arbejde på et sted der sælger svinekød; og unge mænd og kvinder der gerne vil holde deres bryllupper ifølge islamiske normer.

Et specifikt eksempel kan være bryllups-ceremonien. Kurdiske bryllupper i Danmark holdes normalt med en stor ceremoni, hvor der inviteres mellem 500-1000 mennesker. Ceremonien tager omkring 6-8 timer, hvor der serveres mad, nøddemiks og drikkevarer, blandt andet alkohol. Men til brylluppet sidder kvinder og mænd for det meste separat. Den vigtigste grund er, at mænd gerne vil være fri for kvinder og børn, mens de hygger sig med hinanden og drikker alkohol. Kvinder må ikke drikke alkohol til bryllupper. Men det betyder ikke, at mænd og kvinder ikke må være sammen under ceremonien. De danser sammen og besøger hinanden undervejs. Der er også mange unge mænd, der foretrækker at sidde sammen med deres partner.

Men i løbet af de sidste par år er der opstået nye former for bryllupper. Et stigende antal unge kurdere vil gerne have, at bryllupper skal holdes efter islamiske normer og værdier. Det vil sige, at mænd og kvinder skal sidde separat under ceremonien, hvor et gardin skiller dem, så de ikke kan se hinanden. Der skal ikke være levende musik til brylluppet. Der skal kun synges islamiske salmer. Mænd og kvinder skal ikke danse sammen osv.

Men det er svært for familien at holde et islamisk bryllup. For det første er det svært for familien at tilpasse sig de nye normer, idet de er meget stramme og anderledes end de eksisterende. For det andet synes familien, at de nye normer vil gøre brylluppet kedeligt, hvis der ikke er musik, dans og alkohol, for hvad skal så underholde gæsterne? Derfor kommer der ikke så mange gæster til brylluppet, eller de forlader brylluppet tidligt. For det tredje frygter familien at blive stemplet af slægten og landsbyfolket som umoderne og gammeldags, hvis de følger de unges ønsker. Denne konflikt opstod ved Zilans ældste søns bryllup, hvor Zilans mand truede med at for-

lade brylluppet, hvis han ikke fik lov til at servere alkohol for sine gæster. Det er også svært for unge etniske minoriteter at holde et islamisk bryllup. For eksempel vil Kawa gerne holde sit bryllup efter islamiske normer, hvis han får lov til det. Men han er klar over, at omgivelserne ikke vil acceptere det og er derfor indstillet på at indgå et kompromis med sin familie. Han ønsker at tage hensyn til andre, da han mener, at brylluppet er for alle.

Den individuelle og upolitiske Islam

Unge muslimer er ikke tilfredse med den generelle holdning i de danske medier om muslimer og Islam. De mener ikke, at religion burde politiseres så meget af begge sider, det vil sige af etniske danskere og nogle muslimer. Med "nogle muslimer" mener de især Hizb ut-Tahrir i den danske kontekst. Rodi, Ari og Kawa har været til et par møder som blev arrangeret af Hizb ut-Tahrir. De mener, at de blev frastødt af organisationen fra starten, idet den er baseret på kvindehad, fremmedhad og politisering af Islam. I deres øjne repræsenterer Hizb ut-Tahrir ikke Islam og dem, fordi Hizb ut-Tahrir er baseret på had mod etniske danskere. Deres islamiske anskuelse er ikke korrekt, idet de bruger Islam til at dække over deres had. Derfor er de ikke tilfredse med, at man i Danmark beskriver Hizb ut-Tahrir som en retning indenfor Islam. Men det betyder ikke, at de unge muslimer mener, at religion kan være fuldstændig uafhængig af politik.

Begivenheder som 11. september 2001, krigen i Irak og Afghanistan påvirker både etniske danskeres og etniske minoriteters holdninger til hinanden. Men de unge som jeg har talt med understreger kraftigt, at deres interesse i Islam ikke er eskaleret siden 11. september 2001. Begivenhederne har alligevel haft en vis påvirkning i forhold til deres tilknytning til Islam, når de f.eks. glæder sig over, at ca. 1000 etniske danskere har konverteret til Islam siden 11. september 2001⁷⁾.

Når unge tager afstand fra en politisk orienteret Islam, som den Hizb ut-Tahrir udbre-

der, opfatter de religionen mere som en individuel handling mellem mennesket og Gud. Derfor inddrager de selv mere individuelle rettigheder i Islam, hvilket er nyt. Det er baseret på antagelsen om, at individualismen kan være god og positiv på nogle områder, fordi de mener, at det er godt at fokusere på sig selv. Den stærke relation mellem den enkelte og Gud giver mere fri rum for den enkelte til at bevæge sig i og træffe sine egne valg. Dette nye aspekt er en påvirkning fra livet i Danmark, hvor unge mener, at Islam kan tilpasses til livet i det danske samfund. De mener, at muslimer burde tage hensyn til nogle danske værdier og normer, blandt andet ligestilling og næstekærlighed. Det er en særlig form for Islam, hvor unge prøver at kombinere deres religiøse tro med livet i et hovedsageligt ikke-muslimsk samfund (Ramadan, 2002).

Dannelsen af identitet og mødet med etniske danskere

Årsagen til at mange unge etniske minoriteter står uden mål i forhold til deres fremtid og uddannelse inden for det danske system skal findes i, at de ikke får nok støtte fra deres familie (Topal, 2007). Denne manglende støtte spiller også en afgørende rolle i dannelsen af unges identitet og positionering af sig selv i samfundet, hvor unge etniske minoriteter hele tiden veksler mellem, hvor meget interaktion de skal have med de etniske danskere og det danske samfund. Men i nogle tilfælde kan familier, som støtter deres børn meget, fortryde det med tiden. Fordi den støtte kan ende med, at børn flytter fra familiens rammer og ender med at føre en livsstil som efter familiens mening ligger for meget op ad de danske normer, som vi så i Medyas tilfælde. Dette kan resultere i, at familien vil ændre sin kurs og søge mod oprindelige rødder, fordi de føler sig skyldige i det, der er sket.

Familierne vil gerne have, at deres børn skal få en god uddannelse, og at de klarer sig godt i det danske samfund. Men de er samtidig også imod, at børnene skal have en for

stærk tilknytning til det danske samfund på bekostning af børnenes tilhørsforhold til deres oprindelige rødder.

Ikke alle børn i ghetto-områder er så heldege som Medya. Ikke alle får lov til at få en uddannelse og flytte fra området. Som vi kan se i Kawa eksempel, er det svært og problematisk at leve i ghetto-området, hvis familien ikke er opmærksom på, hvad deres børn har brug for. Unge bliver søgende i forhold til at lære meningen med livet og deres egen positionering i samfundet. De finder svar blandt andet gennem islamiske bevægelser eller subkulturer som hip hop, hvor mentaliteten er baseret på at danne sig en bevidsthed for at kunne stå imod majoritetens mentalitet. Kawa beskriver det således, at *"Indvandremiljø betyder undertrykkelse, og den findes også i hip hop"*.

Men unge etniske minoriteters valg er ikke så bevidst, og samtidig svært at leve efter, når familien og slægten skaber begrænsninger for de unges udfoldelser ved at isolere dem. Derfor går de unge meget frem og tilbage i deres valg. Men familien er ikke klar over, at unge har behov for et ståsted, som er deres eget. Sociologen Richard Sennett pointerer, at enhver person har brug for faste holdepunkter, samt en stabil livshistorie og fast identitet (Sennett, 1999:19).

Livet i ghetto-områder skaber frustrationer hos unge etniske minoriteter (Sernhede, 2007), da de ikke føler, at de hører hjemme i det danske samfund og mener, at de bliver behandlet forskelligt og betragtet som fremmede og anderledes. Når myndighederne og familien ikke er opmærksomme på det, oplever unge at de står uden oprindelig relation til noget, eller at de bliver ignoreret. Kawa beskriver det således; *"... det, man er uvidende og ignorant om, bliver naturligt ens fjende. Min far er sådan imod Islam. Og danskere er også sådan imod os"*.

Unge etniske minoriteters fædre definerer ikke tydeligt, hvem de er. Om de er tyrkere eller kurdere er ikke så vigtigt for dem. Det er noget specifikt i provinsen Konya, hvor deres forældre kommer fra, som skyldes at de har levet sammen med tyrkere, og at de er

tyrkiske statsborgere. De adskiller sig ikke direkte fra tyrkere, i hvert fald ikke igennem deres talesprog (Topal, 2007:49). Derfor har de en blandet identitet, hvor det er uklart om de er kurdere, tyrkere eller danskere. Men unge etniske minoriteter er ikke tilfredse med, at deres fædre har en identitet som er blandet og uklar. Dette gælder også for fædrenes religionsanskuelse, hvor det er svært for de unge at se om deres fædre er muslimer eller ej. De unge forstår det sådan, at deres fædre ikke står stærkt imod etniske danskere eller i det danske samfund, fordi de er bange for at gøre sig synlige og kæmpe for deres egne rettigheder. Derfor definerer de unge etniske minoriteter sig meget klart og tydeligt; først er de muslimer, bagefter kurdere, men ikke danskere.

Det er også svært for fædrene at gennemskue, hvorfor deres sønner har brug for en særlig positionering i det danske samfund. De fleste af dem mener, at de har det godt med etniske danskere og med at være i Danmark, og derfor bekymrer de sig for, hvorvidt deres børn vil ødelægge den gode interaktion mellem etniske minoriteter og etniske danskere.

Men fædrene er ikke opmærksomme på, at de selv er kommet til Danmark direkte fra landsbyen i oprindelseslandet uden at opleve livet i tyrkiske byer eller uden at komme i interaktion med tyrkere, hvor de kunne opleve en forskelsbehandling, som deres børn har oplevet i Danmark. I Danmark oplevede fædrene heller ikke en forskelsbehandling i samme grad som deres børn, idet fædrene kom her som unge mænd, ikke som børn. Det vil sige, at de havde en identitet i forvejen, før de kom her. Derfor skulle de bare finde ud af at leve sammen med etniske danskere ligesom to folkeslag, der er lige. Men deres børn skulle opleve meget mere og gennemgå mange faser, før de fandt ud af hvilket folkeslag de hørte til.

Når de unge kurdere ikke vil være identitetsløse ligesom deres fædre, men vil have en stærk og klar personlighed, vælger de for eksempel at blive praktiserende muslimer, idet Islam gør livet i Danmark lettere for dem. Ari forklarer det således; ”Jeg har det godt med at være indvandrer i Danmark, fordi jeg har en stærk personlighed. Folk, der ikke har nogen tro og liv, får det svært med at være indvandrer i Danmark. Derfor skal man have noget at leve for. Livet er nemmere, når man er muslim. På den måde får man en fast livsstil og identitet. Samtidig beskriver Islam hele tiden, hvad man må, og hvad man ikke må”.

Det, Ari beskriver, matcher Tariq Ramadans fremhævelse af, hvordan individet igennem den individuelle islamiske spiritualitet kan opleve at være i Guds nærhed (Ramadan, 2002:43). Individet holder en vis afstand til de verdslige og finder tryghed i den spiritualitet, der rummer et element af inderlighed, og oplever sig på den måde at blive beskyttet mod de samfundsmæssige påvirkninger, som er uden for dets kontrol.

Mustafa Kemal Topal er kurder og politisk flygtning fra Tyrkiet. Han har boet i Danmark siden 1996, har arbejdet med tvangs- og arrangerede ægteskabs-problematikker, siden han kom til Danmark. Han har en Bachelor grad i psykologi fra RUC og skriver nu speciale indefor IU og psykologi om tvangsægteskaber.

Noter:

1. Jeg bruger Iben Jensens (1998) dobbelt etniske betegnelse for at understrege at alle, ikke kun minoritetsmedlemmer, har en etnisk identitet. Med anvendelsen af betegnelsen vil jeg pointere, at man ikke kan udvikle en etnisk identitet isoleret fra det samfund man bor i. Brugen af betegnelsen vil også gøre det muligt at adskille etniske minoriteter fra etniske danskere.
2. Alle oplysninger er baseret på utallige observationer og samtaler med familiemedlemmer.
3. Alle personnavne i det følgende er opdagede med henblik på anonymitet.
4. Ved at være praktiserende skal forstås, at man retter sig efter de centrale rituelle forskrifter.
5. Forskningsprojekt (1999-2002): ”Ja” – en dagbog om tvangs- og arrangerede ægteskaber (upubliceret).
6. Forskningsprojekt (2006): Det frigørende tørklæde?, 7 muslimske kvinders fortællinger om kønsopfattelser og religiøs identitet, RUC.
7. Ifølge interviewet der foretaget med Rodi, den 05.06.2007.

Litteraturliste:

- Bauman, Zygmunt (2002): ”Fællesskab: en søgen efter tryghed i en usikker verden”, Hans Reitzel, København.
- Bech, Henning et al. (red.) (2005): ”Kultur på kryds og tværs”, Klim, Århus.
- Bektovic, Safet (2003): ”Tro og praksis- forholdet mellem det ydre og det indre i islam”, i Galal & Liengaard (ed.) At være muslim i Danmark, Anis, København, s. 161-174.
- Christiansen, Connie Carøe et al. (1994): ”At vælge sløret, unge kvinder i politisk islam”, Forlaget Sociologi, København.
- Christiansen, Connie Carøe (2006): ”Her hjemme eller der hjemme?”, Babylon, Vol. 4, nr. 2, s. 80-89.
- Galal, Ehab (2003): ”Islam via satellit”, i Galal & Liengaard (ed.) At være muslim i Danmark, Anis, København, s. 93-107.
- Hall, Stuart (1991): ”Old New Identities, Old and New Ethnicities”, i Anthony D. King (ed.) Culture, Globalization and the World System, Macmillan.
- Jacobsen, Brian (2003): ”Muslimsk kommunikation på Internettet”, i Galal & Liengaard (ed.) At være muslim i Danmark, Anis, København, s. 109-124.
- Johansen, Karen-Lise (2002): ”Muslimske Stemmer. Religiøs forandring blandt unge muslimer i Danmark”, Akademisk Forlag, København.
- Ramadan, Tariq (2002): ”At være europæisk muslim. Islamiske kilder i en europæisk sammenhæng”, Forlaget Hovedland.
- Sennett, Richard (1999): ”Det Fleksible Menneske”, Forlaget Hovedland, Højbjerg.
- Schmidt, Garbi (2003): ”Muslimske ungdomsforeninger i Danmark”, i Galal & Liengaard (ed.) At være muslim i Danmark, Anis, København, s. 51-73.
- Sernhede, Ove (2007): ”Forstadens Truende Unge Mænd”, Social Kritik, nr. 108, s. 18-39.
- Sheikh; Mona et al. (2003): ”Islam på nydansk”, i Sheikh, Mona et al. (red.), Islam i bevægelse, Akademisk Forlag.
- Simonsen, Jørgen Bæk (2006): ”Hvad er islam”, Akademisk Forlag, København.
- Topal, Mustafa Kemal (2007): ”Hvor har jeg hjemme, hvorfra min fremtid går...?”, Social Kritik, nr. 109, s. 44-51.